

Szarka Evelin:

A tiltott szavak országa – Dióhéjban a kubai sajtó szabadságáról

*„Megszállottan tisztellem mások szabadságát és véleményét, még az elesetteket is. Ha meghalok vagy megölnék, hát ez volt az oka.”*

(José Martí, szabadságharcos és költő)<sup>1</sup>

Hogyan lehetséges az, hogy a kubaiak által nagyra becsült és magasztalt José Martí (1853-1895)<sup>2</sup> szavait elfeledték a Castro-fivérek? Vagy csak bölcsen hallgatnak, és nem vesznek tudomást róluk?

Bár a karibi ország kommunista vezetése az alkotmány 53. cikkében elismeri a sajtó, a véleménynyilvánítás és szólás szabadságát, a tömegtájékoztatási eszközök magánkézbe kerülését tiltja: a kormány finanszírozza a működésüket, ám tartalmukat szigorú cenzúra alá veti;<sup>3</sup> ez pedig a sajtó függetlenségének és pártatlanságának elvesztését eredményezi. Deklaráltan „*csak és kizárólag a nemzeti függetlenség és szuverenitás, valamint a kubai nép önrendelkezési jogának megsértése*”<sup>4</sup> esetén korlátozza a megjelenő anyagokat, de a 62. cikkelyben a „*szocialista társadalom védelmére*” hivatkozva indirekt, látens módon szinte bármely megnyilvánulást önkényesen is rendszerellenesnek bélyegezhet meg.

Totális monopóliuma kiterjed az írott és az elektronikus sajtótermékekre is. Hat rádióadó, öt országos és számos regionális tévécsatornát, illetve két hírügynökséget üzemeltet. A 20. század cenzúrájának igazán csak az internet megjelenése és terjedése jelent kihívást a kormány propagandájától független újságírók tevékenysége folytán.<sup>5</sup>

### **Börtönben „a rendszer ellenségei”**

A rezsimhez hű újságírók mellett mindig akadnak külföldi tudósítók, és olyan hazai publicisták, akik a rendszer nyílt bírálataival megsértik a kubai jogot. Ennek pedig komoly ára van a karibi államban.

A Büntető Törvénykönyv<sup>6</sup> részletesen szabályozza „*a szocializmust és kommunizmust építő népet*” sértő személyekre kiróható büntetési tételeket.

A taxatív felsorolás az alábbiakra vonatkozik: az ellenpropagandát folytató (*propaganda enemiga*), a felbujtó (*rebelión*), az autoritást megkérdőjelező (*desacato*), az állambiztonságot veszélyeztető (*actos contra la seguridad del estado*) tevékenységekre; az illegálisan megjelenő (*clandestinidad de impresos*), az álhíreket terjesztő (*difusión de noticias falsas, calumnia*), a társadalomra veszélyes (*estado peligroso predelictivo*) és rágalmazó (*difamación*) írások szerzőire; az illegális gyűléseket és demonstrációkat szervező (*asociaciones, reuniones y manifestaciones ilícitas*), ellenállást tanúsító (*resistencia*) személyekre.

Így a disszidenseket, a független újságírókat és az emberi jogi aktivistákat is könnyen elítélhetik békés vagy agitatív pre- és posztkriminális tevékenységükért, akár egy rendőrség által kibocsátott figyelmeztetés (*acta de advertencia*) következtében is.

A rendelkezések szigorát jól mutatja, hogy ha a publicista a munkája közben bármely módon megsérti a közszféra hivatalnokát, akár három évig terjedő börtönbüntetést is kaphat. A társadalom integritására veszélyes személyeket gyógykezelésre küldik, egytől négy évig terjedő speciális munkavégzés vagy tanulás segítségével átnevelik, vagy rendőri felügyelet alá helyezik.

### **A kulcs az állami képzés és a párthűség**

Az Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága szerint Kuba az egyetlen latin-amerikai ország, ahol nem valósul meg a szólásszabadság; a Riporterek Határok Nélkül 2013-as sajtószabadság-indexe<sup>7</sup> pedig a vizsgált 179 ország közül a 171. helyre sorolja az államot.<sup>8</sup> A zaklatásnak, megfélemlítésnek és megtorló intézkedéseknek (*actos de repudio*) kitett újságírók ugyanis kizárólag a kormányellenes propagandát tiltó törvényi előírásoknak megfelelő anyagokat jelentethetnek meg, a külföldi hírügynökségek pedig csak a kormányhivatalokon keresztül felbérelt helyi publicistákat alkalmazhatnak.

Jóllehet, nincsen a cenzúrát *de iure* kimondó jogszabály, az újságírói hivatást választóknak kötelező a Kubai Kommunista Párt irányítását elismerő, 1963-ban a prerevolucionárius szervezetekből megalakult Kubai Újságírók Szövetsége (UPEC) tagjává válniuk, ha az állami tulajdonban lévő sajtótermékekben kívánnak publikálni és hivatalos rendezvényekre akarnak bebocsájtást nyerni: „*a Párt a Forradalom vezetője, amelynek egyik legfontosabb eszköze a média*”<sup>9, 10</sup>

Bár a hivatalosan elismert újságírók kubai viszonylatban jól keresnek, Fidel Castro érvelése szerint a szocialista államok újságírói nem pénzcentrikus kereskedők: komoly, felelősségteljes munkát végeznek. Az állam ezért több egyetemen és intézetben biztosít képzéseket az újságírás iránt érdeklődőknek. Professzionális kurzusokat szervez a havannai egyetem mellett az holguíni, a santiagói egyetem, illetve az 1983-ban az UPEC által alapított José Martí Újságírás Nemzetközi Intézete is.<sup>11</sup>

A szigorot ellensúlyozandó Fidel Castro 2008-ban okosan és előrelátóan aláírta az ENSZ Közgyűlése által 1966-ban elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, amelyben kötelezte magát az abban foglalt szabadságjogok kikényszerítésére.<sup>12</sup>

A politikai foglyoknak a katolikus egyház közbenjárására történő 2010-es szabadon bocsátását és a részleges enyhülést a nemzetközi közösség is elismerte: Kubát 2010. június 21-én az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának elnökhelyettesévé választották Genfben.

### **Digitális hidegháború**

Az Amerikai Egyesült Államok a globális közösség nyomása ellenére sem változtat politikáján. A Kubát lejárató kampányának fontos eleme a *yellow journalism*, amelyben a politikai foglyok kirakatpereit és a szólás szabadságát korlátozó gyakorlatot kritizálja.

Az amerikai média által képviselt igazság azonban csak az érem egyik oldalát mutatja: elegendő csupán a máig fenntartott embargóra, vagy az 1992-es Torricelli-törvényre gondolunk, amelynek értelmében az USA gazdasági szankciókkal sújtotta mindazon országokat, amelyek Kubával bármilyen kereskedelmi kapcsolatot létesítettek. Akár a Helms-Burton-törvényt is vizsgálhatjuk, amelynek III. cikke felhatalmazta a kártérítés nélkül kisajátított vagyonú amerikai tulajdonosokat, hogy az Egyesült Államok bíróságain beperelhetik azokat a – világ bármely országában bejegyzett – vállalatokat, amelyek a Kubában államosított javakkal kereskednek vagy azokba fektetnek be

A fenti jogszabályokra adott kubai válasz a médiát sem kímélte: elfogadták a külföldi sajtó tevékenységéről szóló és az ezt felügyelő Nemzetközi Sajtó Központját létrehozó 44/97-es határozatot, valamint az úgynevezett 88-as, a Nemzeti Függetlenség és Kuba Gazdasága Védelméről szóló törvényt<sup>13</sup>, amely húsz év börtönre emeli a büntetési tételét azoknak, akik az amerikai kormánynak szolgáltatnak ki információkat, vagy a Helms–Burton-törvény érvényesülését segítik elő Kubával szemben. A 7.1-es cikkely értelmében öt év letöltendő szabadságvesztés jár a külföldi nyomtatott és elektronikus sajtóval, illetve rádió- és tévétársaságokkal együttműködőknek, ha pedig juttatás fejében nyilatkoznak nekik, akár nyolc év börtönt is kaphatnak.

Az amerikai rendelkezések kényszerpályára sodorják a karibi államot, amely érzékenyen reagál az öt sújtó szankciókra. Mereven elutasít mindent, ami kapitalista, amely az amerikai nép vívmánya; ezért dacból, a nemzeti büszkeség és öntudat által vezérelve önálló utat kíván járni – bizonyítani az általa „kitalált” rendszer létjogosultságát és tökéletességét. Így a liberalizáció és a demokratikus értékek átvétele sem valósulhat meg maradéktalanul.

*A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.*

Jegyzetek:

1. Martí, José (1975): Complete Works. (Editorial de Ciencias Sociales, Havanna, 1975, 3. kötet) 66.
2. A spanyol származású költő–író „a függetlenség apostola”, a Kubai Forradalmi Párt 1892. január 5-i megalapítójaként jelentős szervezőmunkát látott el, programja egyre több követőre talált. Markáns USA-ellenessége és szociális érzékenysége a spanyol-amerikai államok összefogásának szükségességével párosult. A veszélyt az USA gazdasági dominanciájában látta.
3. Leonard, Thomas M. (2005): Fidel Castro élete. (Sirály! Kiadó, Budapest, 2005) 118.
4. Ministerio de Relaciones Exteriores de la República de Cuba (2007): Fehér Könyv, IX. fejezet [http://europa.cubaminrex.cu/derechos%20humanos/articulos/consejoderechoshumanos/libro\\_blanco/capitulo-ix.html](http://europa.cubaminrex.cu/derechos%20humanos/articulos/consejoderechoshumanos/libro_blanco/capitulo-ix.html), letöltés időpontja: 2012. 04. 15.
5. Press Reference (2012): Cuba. <http://www.pressreference.com/Co-Fa/Cuba.html>, letöltés időpontja: 2012. 04. 23.
6. 78-109., 129-173., 203-204., 207-210., illetve 318. cikke

7. Reporters Without Borders: Press Freedom Index (2013). <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013.1054.html>, letöltés időpontja: 2013. 05. 23.
8. Mögötte csak Vietnám, Kína, Irán, Szomália, Szíria, Türkmenisztán, Észak-Korea és Eritrea áll.
9. Esteban Lazo Hernández (2008), az Államtanács alelnökének beszéde. UPEC VIII. kongresszusa, Havanna, 2008. július (Unión de Periodistas de Cuba, „Un Congreso para refundar”. A magnófelvétel átirata.)
10. Ennek ellenére léteznek olyan *bottom-up* kezdeményezések, mint Adolfo Fenándezé, aki a negyedéves, kritikai hangvételű *watchdog* hírlevelét egy fénymásolóval sokszorosítja mintegy ezer példányban, és a barátai, ismerősei segítségével terjeszti azt.
11. A legrangosabb zsurnalisztikai díj szintén a nemzet költőjének a nevét viseli.
12. Ám azt már nem hangoztatta, hogy annak egyes cikkeihez interpretatív deklarációkat fűz, és bizonyos, az Alkotmánnyal és a belső hatályos jogszabályokkal ellenkező rendelkezéseket csak fenntartásokkal fogad el.
13. Ley 88 de Protección de la Independencia Nacional y la Economía de Cuba (1999). <http://www.cubanet.org/ref/dis/021699.htm>, letöltés időpontja: 2013. 04. 29.

A magyarra fordított tulajdonnevek idegennyelvi megfelelői és rövidítései

Egyesült Nemzetek Szervezete Emberi Jogi Tanácsa – United Nations Human Rights Council (UNHRC)  
 Emberi Jogok Amerika-közi Bizottsága – Inter-American Commission on Human Rights (IACHR)  
 José Martí Újságírás Nemzetközi Intézete – Instituto Internacional de Periodismo „José Martí”  
 Kubai Forradalmi Párt – Partido Revolucionario Cubano (PRC)  
 Kubai Újságírók Szövetsége – Unión de Periodistas Cubanos (UPEC)  
 Nemzeti Függetlenség és Kuba Gazdasága Védelméről szóló törvény – Ley 88 de Protección de la Independencia Nacional y la Economía de Cuba  
 Nemzetközi Sajtó Központja – Centro de Prensa Internacional  
 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya – International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)  
 Riporterek Határok Nélkül – Reporters Without Borders  
 Sajtószabadság-index – Press Freedom Index